

тривіальне заперечення на базі одного хибного передбачення, яке в подальшому може виявитись і зовсім не хибним.

8. Запропоноване Т. Куном нечітке парадигмальне бачення науки означає відмову від теорій як форм, в яких існує наука, та абсолютизацію її розвитку як зміну парадигм..., а постульована ним «несумірність парадигм (фактично моделей досліджуваних реалій) не бере до уваги використання новою теорією багатьох складників її попередників, тобто нехтує тяглістю наукового прогресу.

9. З точки зору полісистемного бачення окрему теорію доцільно розглядати не як ізольований самостійний компонент наукового дискурсу, а як елемент мережі теорій відповідної науки...

10. Згідно з полісистемним баченням розвиток наукової теорії може починатися з будь-якої її підсистеми або шляхом змін вже існуючого складника, або «відкриттям», фактично конструюванням нового складника та індукованих цими процесами наступних змін у решті підсистем. Ось чому внесок у розвиток теорій роблять зокрема математики, які пропонують нові методи обчислень і нові ма-

тематичні об'єкти (скажімо, матриці або узагальнені функції). Це можуть робити і фізики-теоретики... й фізики-експериментатори, які на підставі отриманих даних пропонують нові змістовні репрезентативні моделі... Отже, полісистемність теорії створює простір для співпраці заради її розвитку вчених з різним стилем мислення. Усвідомлення полісистемності теорій сприяє також наступним розгорнутим історико-науковим дослідженням».

Доповнює книгу іменний покажчик згаданих у основному тексті й примітках осіб на 11 сторінках, який ще раз засвідчує надзвичайну широту охопленого й розглянутого матеріалу.

Тож наполегливо раджу читати цю книгу: вона справді цікава й захоплива, придатна до наскрізного читання та ознайомлення з окремими розділами, може допомогти на початку наукової роботи й під час вирішення складних мультидисциплінарних питань.

Мирного неба й приємного читання! ■

НОВИНИ КНИГОВИДАННЯ

НАУКА КОМФОРТУ. ЧИ МИСТЕЦТВО?

Одного разу на сайті Науково-видавничої ради Національної академії наук України, де постійно з'являється інформація про нові видання Академії та її установ (<https://nvd-nanu.org.ua/>), я побачила книгу з цікавою назвою: «Економіка вражень і природокористування: принципи інклюзивності і сталості» (Одеса, 2021. 506 с.). Книгу написав колектив науковців Державної установи «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України» під керівництвом доктора економічних наук, професора *Ніни Хумарової*. Вона є відомим фахівцем з економіки природокористування й екологоорієнтованого стратегічного планування розвитку територій, а розташований в Одесі Інститут багато років активно співпрацює з іншими науковими установами й органами державної влади над питаннями поліпшення якості життя населення й збереження довкілля свого регіону. Це суголосно завданням сучасної урбаністики, а також загальносвітовим Цілям сталого розвитку (далі ЦСР), де задекларовано дбайливе ставлення до будь-яких ресурсів у інтересах не тільки теперішніх, але й прийдешніх поколінь. Тому винесений у назву видання термін «економіка вражень і природокористування» перебуває нині на піку наукових напрацювань у багатьох країнах світу й є особливо актуальним для України, адже саме такий підхід повинен бути чільним у нашій повоєнній відбудові й розбудові.

Книга й справді виявилась надзвичайно цікавою, прикро тільки, що рукопис не зазнав фахового видавничого опрацювання, тож усередині виглядав як науковий звіт, а рисунки частково втратили інформативність.

Тому була приємно здивована, коли наприкінці 2023 р. Видавничий дім «Академперіодика» НАН України отримав від цього Інституту рукопис суттєво доповненого й доопрацьованого видання з такою ж назвою. Оскільки

рукопис отримав три позитивні рецензії відомих фахівців і підтримку Відділення економіки НАН України, ми включили його до проекту видавничого плану і вже на початку цього року змогли видати нову книгу. Ми ретельно відредагували текст у співпраці з авторами, виготовили належним чином ілюстративний матеріал, розробили художньо-технічне оформлення. Тепер це наукове видання є не тільки інформативним, але й пройшло фахову видавничу підготовку. І воно справді може зацікавити широке коло фахівців з економіки, соціального розвитку, менеджменту й управління, екології та природоохоронної діяльності, громадських активістів, викладачів і студентів відповідних спеціальностей.

Вступ і перший розділ «**Передумови формування інклюзивної економіки вражень у природокористуванні**» дають можливість читачеві увійти в тему. Тут викладено інформацію про основні світові й вітчизняні напрацювання з розвитку економіки різних країн, результатом якого стає економіка вражень, роз'яснено термінологію й згадано основні документи ООН і Європейського Союзу, на підставі яких людство має переходити до свідомого споживання, описано українську законодавчу базу з питання розвитку інклюзивної економіки. Наведено порівняння деяких країн світу за низкою динамічних показників, що переконливо вказують на розвиток економіки вражень і формування «емоційного прошарку» у менеджменті, маркетингу й управлінні природокористуванням.

Загалом соціалізація економіки в постіндустріальний період призводить до домінування у ній інноваційної і психоемоційної складової розвитку людства, до формування поведінкової економіки, яка передбачає насамперед отримання не товарів і послуг, а вражень, емоцій і задоволення. Кожна людина прагне отримувати якомога більше позитивних вражень і накопичувати їх. Так формується економіка досвіду, за якої виробник (постачальник) намагається справити на споживача гарне враження, застосовуючи найрізноманітніші інструменти. Найвигадливіший і найдбаливіший постачальник зрештою стає найбільш економічно успішним на перенасиченому ринку товарів і послуг.

Величезну роль у створенні позитивних вражень відіграють природні ресурси й екологічний стан довкілля як матеріальна основа відпочинку, дозвілля, лікування, існування. Таким чином економіка вражень логічно приводить нас до усвідомлення затверджених Генеральною Асамблеєю ООН 17 глобальних ЦСР, серед яких чиста вода і належні санітарні умови, гідна праця та економічне зростання, сталий розвиток міст і громад, захист і відновлення екосистем суші. Особливого значення усі ці питання набувають для України нині, під час повномасштабного російського вторгнення, через яке територія нашої держави зазнала і продовжує зазнавати страшних екологічних збитків.

Зрозуміло, що реалізовані амбітні ЦСР можуть бути тільки на умовах інклюзивності, тобто рівного залучення кожного до користування природними, суспільними, соціальними ресурсами, до суспільної і господарської діяльності на засадах справедливості й стабільності. Таке інклюзивне природокористування передбачає «*можливість доступу кожного члена суспільства до отримання естетичних, економічних, емоційних благ... задля досягнення нової якості життя*». Тобто економіка вра-

жень пов'язана з галузями, орієнтованими на розвиток і поліпшення добробуту людини й громади, а за повоєнних умов — відновлення території.

Серед глобальних передумов виникнення інклюзивної економіки науковці виділяють позитивні та негативні, відносячи до останніх геополітичну нестабільність, збройні конфлікти і спричинений ними високий рівень бідності.

Завершує розділ опис і класифікація екологічних конфліктів, зокрема у Чорноморському регіоні, а також інструментів їх вирішення: економічних, адміністративних, соціально-психологічних, організаційних. Застосування комплексу цих інструментів є ознакою інклюзивного управління як керованого перманентного процесу природокористування.

Другий розділ «**Методологічні підходи до забезпечення інклюзивного розвитку економіки вражень у природокористуванні**» висвітлює комплексний, поведінковий та індексний підходи до визначення інтересів природокористувачів і віднайдення конкретних можливостей економіки вражень задля розвитку суспільства. «*Інклюзивна економіка вражень — система суспільних відносин, за якої для максимальної кількості агентів максимізовано їхні економічні можливості, пов'язані з досвідом (враженнями, емоціями, відчуттями, спогадами) як специфічною особливо цінною послугою*». І тут непересічною є роль держави як регулятора, який, здійснюючи постійний контроль, ухвалює політичні й управлінські рішення, а невід'ємною частиною такої економіки є інформаційні й комунікаційні технології.

У розділі критично розглянуто Європейський зелений курс (European Green Deal), згідно з яким ЄС намагається до 2050 р. досягти такого рівня розвитку економіки, за якого людська діяльність не спричинятиме погіршення клімату. Науковці оцінили готовність деяких країн до змін, визначивши індикатор їхньої управлінської здатності реалізовувати ЦСР відповідно до цього курсу й дійшли висновку, що до 2030 р. зусилля України, підпорядковані меті входу до ЄС, мають бути спрямовані насамперед на боротьбу зі зміною клімату і захист екосистем та біорізноманіття. Наголошу, що цей висновок було зроблено до 24.02.2022, а зараз, коли унаслідок російської збройної агресії Україна втрачає природно-ресурсний потенціал, актуальність цих зусиль тільки багаторазово зростає. Із виснуваного авторами ще до війни беззаперечно випливає, що сучасне містобудування має спиратись головним чином на туристично-рекреаційний потенціал територій і відповідну просторову структуру економічної реконструкції. Актуалізовані нині висновки ще більше підносять важливість активізації інклюзивної економіки вражень з метою створення максимально комфортного і дружнього середовища для життя (роботи, навчання, відпочинку) населення у повоєнній Україні, на відбудові міст нашої держави з урахуванням світових науково-методичних засад економіко-екологічної діяльності.

У цьому ж розділі викладено вихідні положення і результати цікавого екопсихологічного дослідження: опитування населення стосовно екологічної поведінки і свідомості, рекреаційних потреб, на основі якого розраховано комплексний показник екологоорієнтованої поведінки, а також оцінено стан оздоровчої рекреації деяких регіонів і найбільших міст України. Корисною частиною розділу є опис механізмів трансформації об'єктів природно-за-

повідного фонду у «зони вражень» на основі 3D зонування їхніх територій, застосування системи індексів моніторингу диференційованих екосистемних послуг, стимулювання державно-приватного партнерства, наприклад як механізму урівноваженого розвитку рекреації.

Частину розділу присвячено місцю України у багатьох світових індексах, на кшталт Індексу людського розвитку, Індексу щастя, Індексу ведення бізнесу, з метою визначення можливостей розвитку інклюзивної економіки. Останній рік, за який авторам були доступні ці міжнародні рейтинги, — 2020. Цікаво було побачити аналогічні показники й за роки пандемії COVID-19 і війни, щоб зрозуміти найуразливіші сфери життя, які потребуватимуть першочергової уваги після Перемоги.

«Інституціональне забезпечення реалізації принципів інклюзивної економіки вражень у природокористуванні» — третій розділ книги — висвітлює роль держави, права, ринку і громадянського суспільства у становленні нової економіки, зокрема переходу від індустрії 4.0 до 5.0, заснованої на застосуванні штучного інтелекту й інноваційних технологій. Докладно описано різні сценарії та інструменти регуляторної політики в сфері інклюзивної економіки вражень у природокористуванні. Розглянуто чинну законодавчу базу у сфері користування ресурсами в Україні, її позитивні риси й хиби, а також відповідний економіко-правовий механізм регулювання відносин в інклюзивному природокористуванні, який необхідно створити та імплементувати, його правового поля й економіко-організаційних регуляторів. Зрештою, автори пропонують виділити як сектор економічної діяльності послуги з алгоритмізації та програмування емоцій, описуючи необхідні для цього нормативно-правові ініціативи. Можливим лідером у реалізації стратегічних орієнтирів держави щодо інклюзивного впливу на сферу вражень у природокористуванні науковці обґрунтовано вважають інститути громадянського суспільства, кількість яких в Україні до війни неухильно зростала. Тут наведено й цікаві приклади реалізації державно-приватного партнерства у рекреаційній і сільськогосподарській сфері у Києві та деяких регіонах держави.

Завершальний, четвертий розділ **«Прикладні аспекти реалізації інклюзивної економіки вражень у природокористуванні»** окреслює перспективні напрями інклюзивного розвитку оздоровчого туризму в Україні. На початку розділу проаналізовано еволюцію державного управління у вітчизняній туристичній галузі і наявну нормативно-законодавчу базу, а також вплив COVID-19 на стан туризму у світі й в Україні і різні його типи у термінах персоніфікованої економіки вражень. Важливу роль у розвитку галузі відіграє її різнобічна цифровізація — від мережних можливостей популяризації до оцифрування конкретних об'єктів чи маршрутів. За результатами виконаного авторами опитування більшість (понад 30 % респондентів) готові додатково платити саме за враження, дещо менше — за можливість відвідати унікальні природні об'єкти, на третину менше — за сервіс й удвічі — за інфраструктурні зручності. Станом на 01.01.2021 загальна площа об'єктів природно-заповідного фонду нашої держави становила 4,485 га і зелений та рекреаційний туризм, туризм вражень і поліпшення людського капіталу, мав гарні перспективи, а на травень 2023 р. «впливу воєнних дій чи окупації зазнали 17 із 55 українських національних природних пар-

ків, 10 із 19 природних заповідників та 3 із 5 біосферних заповідників («Асканія-Нова», Чорноморський та Чорнобильський)» (<https://ecoaction.org.ua/iak-vijna-vplyvaie-na-prirodu.html>). Цінність видання підвищують численні приклади можливостей розвитку різних видів туризму, зокрема рекреації та реабілітації, перспективності регіонів України з точки зору наявних ресурсів. Усі ці відомості можуть слугувати основою консенсусних рішень і обрання певних заходів для повоєнного відродження й відбудови. Адже, за наведеними результатами опитування, 90 % мешканців наших великих і малих міст вважають надзвичайно важливими міські парки, їхнє облаштування й біорізноманіття, доглянутість і інфраструктурну зручність як наріжні чинники формування позитивних вражень. Це ж опитування засвідчило необхідність розширення наявної на той час паркової мережі як елементу суспільного простору з метою досягнення десятихвилинної доступності від місць проживання й роботи.

Як зазначають автори: *«Ми розробили методологічний базис інформаційно-цифрових інструментів і створення цифрового простору ринку послуг вражень в умовах гео-соціальних і пандемічних обмежень. Також ми обґрунтували економіко-цифрові механізми розвитку ринку послуг вражень як альтернативної форми розвитку господарської діяльності в країні. На нашу думку, це може бути перспективним напрямом формування стійких міжгалузевих зв'язків, засобом зменшення психологічно-емоційної втоми населення, зниження корпоративного впливу та мотивації людського капіталу до отримання позитивних економіко-трудових результатів. Запропоновано й формування дуальної системи надання послуг вражень як традиційним способом, так і у форматі е-послуг, що допоможе суб'єктам підприємницької діяльності бути менш вразливими, менше залежати від економіко-суспільних явищ кризового характеру.*

Представлені нами напрацювання є лише найзагальнішими науковими підходами до головних напрямів вирішення наскрізних проблем сталого та інклюзивного розвитку і формування економіки вражень як самостійного вектора господарської діяльності в Україні. Зрозуміло, що специфіка цих питань, які мають власне сутнісне наповнення, особливості реального застосування та реалізації, потребує подальшого докладного вивчення, апробації та імплементування у практику господарювання, проте ми впевнені, що цей напрям є не тільки цікавим, але й дуже перспективним.

Ця монографія окреслила коло питань, які мають не лише науковий і дослідницький інтерес. Сподіваємось, що вони несуть потенціал майбутніх досліджень у частині розробки комплексних механізмів створення сприятливих умов щодо формування інклюзивної економіки вражень у природокористуванні на засадах блакитного зростання».

Завершує книгу величезний перелік посилань і Додатки з практичними розробками і рекомендаціями стосовно впровадження рішень економіки вражень у сучасне природокористування. Щиро сподіваюсь, що ці напрацювання знадобляться Україні найближчим часом. ■

Анна Радченко

канд. геол. наук, директор
ВД «Академперіодика» НАН України,
м. Київ